

Иван МАНЕВСКИ

НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО ВОСПИТНО—ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС ПО ИСТОРИЈА ВО ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА ОД ПОДРАЧЈЕТО НА ГРАД СКОПЈЕ

(Прилог кон проблемот)

Во народноослободителната војна и Револуцијата на југословенските народи и народности под раководство на Комунистичката партија на Југославија и нејзиниот идеен водач-другорот Тито се остварија најсветлите идеали на нашите народи и народности, се оживотворија прогресивните стремежи на вековната борба за независност и слобода. Масовното учество на нашите народи и народности во борбата за слобода и за создавање на ново социјалистичко општество истовремено беше драгоцен и полн придонес во општата борба против фашизмот во текот на Втората светска војна. Во таа борба исковано е братството и единството, создадена е нашата нова револуционерна власт, југословенската народна армија и сите масовни општествено-политички организации и заедници, како и сè она што ја сочинува денешна слободна, социјалистичка самоуправна и неврзана Југославија.

Многубројните форми на борба во текот на четиригодишната Народноослободителна војна и Народната револуција, големиот хероизам на борците-комунисти, скоевци и други прогресивни сили од различна возраст и обата пола, кои оставија зад себе величествени примери на храброст, патриотизам, самопожртвуваност и други високи човечки квалитети, се непресушен извор на воспитување на младото поколение во духот на југословенскиот социјалистички патриотизам. Историската вредност на тие судбоносни и силни настани, како и личностите кои во нив, имаа пресудна улога се неразрешива основа за идејно изградување на младата генерација во развивањето на патриотски хумани и братски односи. Преку изучувањето на содржините за Народноослободителната војна и Револуцијата учениците ги согледуваат основните принципи врз кои се развиваше нашата револуција и на

кои се темели развитокот на општествените односи во нашата социјалистичка самоуправна заедница: принципот на заедништво-то, ослободувањето на човечкиот труд, класна солидарност и интернационализам, револуционерна етика и социјалистички хуманизам, борба за рамноправност на луѓето од сите нации и раси и создавање на односи во кои работните луѓе управуваат со резултатите од својот труд и друго.

Оттука произлегува целата сложеност, тежина и одговорност како таа славна епопеја се интерпретира во наставата, а посебно на децата од основноучилишната возраст и колку тие доаѓаат до сознание за настаните од тој период.

Состојбите по овие прашања во основните училишта на град Скопје ги изнесуваме врз основа на согледувањата од педагошките увиди во наставата по историја, годишните извештаи и анкетните листови на училиштата и врз основа на извршеното анкетирање на наставниците кои во оваа учебна 1976/77 година предаваат историја во VIII-те одделенија. Анкетата беше спроведена во март 1977 година и со неа беа опфатени наставниците од 73 централни и самостојни основни училишта, колку што има во подрачјето на град Скопје, а податоците се однесуваат на 64 од нив. Целта на анкетата, покрај другото, беше да се согледаат просторните услови и опременост на училиштата со наставни, нагледни средства и помагала, како и снабденоста со историска литература и др. како еден од условите за поуспешно реализирање на содржините за НОВ и Револуцијата, за квалификационата структура на наставниот кадар, кој ја интерпретира таа наставна материја и за бројната застапеност на разновидни наставни и воннаставни форми и активности поврзани со НОВ и Револуцијата.

Сите овие прашања се предмет на третирање во овој материјал, зафатени од различни агли, а со цел да се согледа колку НОВ и Револуцијата се вткаени во воспитно-образовниот процес по историја и други активности поврзани со неа, како и постојните можности во основните училишта од подрачјето на Скопје за поголеми постигнувања.

Меѓутоа, за поголема и посестрана опфатеност на проблемите што ги поставуваме за цел, има објективна потреба да дадеме одговор по прашањата за бројната застапеност на содржините за НОВ и Револуцијата во наставната програма, а потоа во учебникот и читанката по историја за VIII одделение во СР Македонија како и во други наставни предмети (мајчин јазик, запознавање на природата и општеството, запознавање на општеството и музичко воспитување) кои се повеќе или помалку функционално поврзани со предметот историја, особено по темите за НОВ и Револуцијата. Сите овие моменти се појдовна

точка во реализирањето на содржините за нашето блиско борбено-револуционерно минато и затоа ги даваме во првото поглавие на овој материјал.

I — НОВ И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО НАСТАВНАТА ПРОГРАМА, УЧЕБНИКОТ И ЧИТАНКАТА ПО ИСТОРИЈА ЗА VIII-ОДДЕЛЕНИЕ И ВО ДРУГИ ПРЕДМЕТИ

1 — Во наставната програма по историја

Содржините за Народноослободителната војна и Револуцијата се предвидени во соодветна наставна програма. Наставната програма по историја за основните училишта од ослободувањето досега се менувала и дополнувала повеќе пати. Настојувањата наставната програма по историја, особено за периодот од НОВ и Револуцијата, да биде адекватна на развојот на историската наука и на потребите на нашето општество беа перманентно присутни. Нејзиниот квалитет од редакција до редакција битно се подобруваше во идеен, стручен, методски и друг поглед. Старата периодизација изучувањето на НОВ по офанзиви како не научна и еднострана одамна е напуштена, односно во 1960 година кога беше донесен нов наставен план и програма во основните училишта на СРМ. Со тој акт, а и корекцијата на наставната програма по историја што беше извршена во 1968 година, беше „дадено достоинство место на најновата историја, а посебно на НОВ и Народната револуција“¹⁾.

Со коригираната наставна програма (1968 година), која за VIII одделение и денес е во употреба, развојот на НОВ во Македонија зазема адекватно место. Во неа покрај другото, како посебно беше потенцирано: за востанието во Македонија (11 октомври 1941); развојот на Народноослободителното движење во Македонија, особено за формирањето на КППМ; за Февруарскиот поход на македонските бригади и за Мајската офанзива; за Првото заседание на АСНОМ; за вооружените борби во Егејска и Пиринска Македонија; за учеството на македонските единици во борбите на Сремскиот фронт и за формирањето на првата македонска влада. Покрај тоа, со коригираната наставна програма беа одредени часови за изнесување на нов материјал и за повторување и воопштување, како и продлабочено изучување на темите што беа одбележени и со претходната програма.

Нов квалитетен скок воопшто, а особено во однос на расветлувањето на НОВ и Револуцијата на југословенските народи и

¹⁾ Војо Кушевски Историографија на НОВ и наставата по историја, „Историја“ бр. 1, Скопје 1969 година, ст. 149.

народности, се направи со издавањето на новиот наставен план и програма кои сукцесивно се применуваат почнувајќи од учебната 1972/73 година па наваму. Новата програма за VIII-те одделенија во која спаѓа и периодот 1941—1945 ќе се применува од учебната 1977/78 година. Во тој документ НОВ и Социјалистичката револуција како и повоениот период на југословенските народи и народности заземаат централно место во наставата по историја. Од вкупно предвидените 40 часа за изнесување на нов материјал во VIII-одделенија, 21 час или 51% се однесуваат за НОВ и Револуцијата што во однос на претходните програми е даден многу повеќе простор и време за обработка на таа наставна материја. Освен тоа, во оваа програма повеќе од било кога досега, за тој период е нагласена заедничката борба на Југословенските народи и народности, историската улога на работничката класа и КПЈ на чело со другарот Тито, масовноста и придонесот на нашите народи во општата борба против фашизмот во текот на Втората светска војна и други вредности за кои се одредени доволен број часови што овозможуваат суштинско навлегување во изнесените содржини. Во програмата посебно место е дадено на културата, просветата и уметноста во времето на Народната револуција што во претходните програми претставуваше пропуст. Исто така поадекватно место и третман е дадено за НОВ во Македонија како и во Егејска и Пиринска Македонија.

Меѓутоа, и покрај одбележаните позитивности на новата програма а и други кои не се овде спомнати, во однос на НОВ и Револуцијата, тоа не значи дека и таа не треба да се усовршува и да чекори паралелно со достигнуњата на историографијата за НОВ и динамиката на нашиот школски систем. По наше мислење, сознанијата укажуваат на тоа дека ќе треба со поголема нагласеност да се дава на општествено-економските и револуционерните аспекти на НОВ и Социјалистичката револуција; улогата на општествено-политичките организации во НОВ, народно-ослободителното движење на неослобдените територии и други специфичности кои биле присутни во просторот на нашата земја од 1941—1945 година.

2 — Во учебникот по историја

Содржините за НОВ и Револуцијата се конкретизирани во учебникот по историја за VIII-одделение. Тој е одраз на постојната наставна програма и резултат на вложените напори од авторите, рецензентите, уредниците и издавачката куќа. „Просветно дело“. Првиот учебник во кој е поместен и периодот од 1941-1945 година, од македонски автори, се појави во 1963 година кога се примени новиот наставен план и програма што беа донесени во

1960 година. Од тогаш па до сега тој доживеа неколку изданија, а со измените и дополнувањата на наставната програма во 1968 година, истиот беше сообразен со неа и со достигнуќата во развојот на историската наука. Овој учебник и ден денес е во примена. Во учебникот е посветено доволно внимание и даден е доволен простор на материјалот за нашата славна епопеја, онака, како што е поставено во соодветната наставна програма, а според степенот на развој на историската наука за овој период. Од вкупно 50 наслови во учебникот, 18 или 36% се наслови за НОВ и Револуцијата или, пак, од вкупно 240 страни, на 94 од нив или 39% е прикажан овој период заедно со дидактичката апаратура. По својата концепција, начинот на интерпретирањето на содржините, а особено во методската обработка и диктатичката апаратура, овој учебник направи голем чекор напред во однос на претходните учебници што беа во употреба во СР Македонија. Неговата композиционна складност на поделени целини и наставни единици — комплетно проучување на настаните, а посебно НОВ и Револуцијата, согледувањето на причинско-последичните врски и упатувањето на учениците за самостојна работа, се од посебна вредност.

3 — Во историска читанка

Историската читанка е составен дел на учебникот по историјата. НОВ и Револуцијата најдоа поадекватно место во читанката во 1963 година кога таа заедно со учебникот беше изработена според наставниот план и програма донесени во 1960 година. Како и учебникот и читанката претрпе измени паралелно со измените во наставната програма во 1968 година. Читанката за која станува збор и денес е во употреба, односно сè до учебната 1977/78 година кога со стапувањето на примена на новата наставна програма за VIII одделение ќе се применува нова читанка соодветна на програмата. Во текот на неколкутолишната употреба во наставната практика таа одигра значајна улога за продлабочено изучување на наставната материја, а особено за периодот од 1941—1945 година. Со својот изворен материјал: документи, факсимили, сеќавања (мемоари), потоа одломци од литературни дела со историска тематика, а посебно од историјата на НОВ на народите и народностите на Југославија, како и други репортажи за некои настани и историски личности и слично, особено за тој период, читанката претставува значаен прилог во расветлувањето на настаните од времето на НОВ и Социјалистичката револуција. Со успешната композиција на текстовите, нивниот одбор, конкретност, дообјаснување, визуелност и други вредности, таа им овозможува на учениците практично, доку-

ментарно и емотивно да ги сфатат и доживеат настаните, особено оние кои се одвивале на југословенскиот простор од 1941—1945 година. И не само тоа, тоа им послужи на учениците за развивање на нивните патриотски чувства, социјалистичкиот хуманизам, интернационализам и за негување на традициите од Народноослободителната војна и Револуцијата. Во оваа читанка има вкупно 125 текстови на 296 страници, од кои 68 или 55% се однесуваат на НОВ и Револуцијата, поместени на 161 страници или 54% од вкупниот број страници. Тоа значи дека за овој период е даден доволен материјал што е користен од наставниците и учениците на самите часови или учениците биле упатувани на самостојно читање за да здобијат поширок видик за тие настани.

Заедничко за учебникот и читанката е тоа што нивните автори — Јордан Димевски и Д-р Војо Кушевски во еволутивниот пат на тие помагала сторија многу во однос на нивниот квалитет од идеен, стручен, дидактички и друг аспект, со што дадоа драгоцен придонес во научно-марксистичката интерпретација на наставните содржини, а особено на оние од НОВ и Револуцијата, раководејќи се притоа од психофизичките можности на учениците, дидактичките барања и воопшто од развојот на воспитно-образовниот систем во нашето социјалистичко самовластно општество. За квалитетот на учебникот и читанката од овие автори досега се искажани ред позитивни оценки од наставниците по историја и истакнати историчари. Така, на пример: Д. Настев во написот: ЗА ЕДЕН УЧЕБНИК ПО ИСТОРИЈА („Историја за VIII одделение на основните училишта од Јордан Димевски и Војо Кушевски, „Просветно дело“, Скопје 1963 година) покрај другото вели: „Преку овој учебник доста успешно се средени и осветлени поважните периоди од поблиското минато на нашите народи и нивната борба за слобода, посебно Народноослободителната борба“¹⁾. Потоа, професорката Л. Лаинович во списанието „Историја“, година III, бр. 2, на страна 123, меѓу другото пишува: „Учебникот за VIII одделение е содржаен, најдобар од сите до сега (што беа во употреба досега). Исто така и Л. С. во написот: Јордан Димевски — Војо Кушевски, ИСТОРИЈА ЗА VIII ОДДЕЛЕНИЕ, Скопје „Просветно дело“, 1969 година, стр. 248: Јордан Димевски — Војо Кушевски, ИСТОРИСКА ЧИТАНКА ЗА VIII ОДДЕЛЕНИЕ, Скопје „Просветно дело“, 1969, стр. 297, покрај другото вели: „ Лесниот стил, на места со живописно, јасно и едноставно искажување проткаено со одмерен патос и богатство на илустрации, развива љубов кај учениците кон изучувањето на овој период на нашите народи“²⁾.

1) „Историја“ бр. 2, 1965 година, стр. 76.

2) „Историја“ бр. 1, 1970 година, стр. 237.

Меѓутоа, и покрај многубројните позитивни оценки за постојните наставни помагала — учебникот и читанката, нивната примена во наставата завршува. Со примената на новата програма во учебната 1977/78 година, ќе бидат применети нов учебник и читанка. Каков ќе биде нивниот квалитет ќе покаже практиката.

4 — Присутноста на НОВ и Револуцијата во другите наставни предмети — корелација со историјата

Познато е дека изучувањето на Народноослободителната војна и Револуцијата на југословенските народи и народности не е сведено само на наставата по историја. Се разбира, таму е по опстојно, систематски, синхронизирано со другите светски настани, со посебни часови и повеќе време. Меѓутоа, со еден дел од таа материја учениците се запознаваат или се обработува и преку другите наставни дисциплини и не само во VIII-то одделение, туку уште од најраната детска возраст. Уште во предучилишната возраст децата отпочнуваат да се запознаваат со НОВ И Револуцијата преку игрите, стихотворбите, песничките, приказните, драматизираниите текстови и сл. што претставува посебна тема за третирање, која во овој случај не е предмет на наше анализирање и разгледување. Како наставни содржини; целинки или потцелинки овој материјал се изучува почнувајќи уште во I-одделение па до завршеното одделение на основното училиште, преку: мајчин јазик, запознавање на природата и општеството, запознавање на општеството, музичко воспитување и другите воспитно-образовни подрачја. Во зависност од возраста на учениците и целите и задачите, посебно за секое предметно подрачје, некаде е тоа изразено повеќе, некаде спонтано или фрагментарно вткаено во содржините. Главно е дека на овој или на оној начин, во поголем или помал обем, организирано, преку наставниот процес учениците доаѓаат до сознание за поважните настани од периодот на НОВ. Тие добиваат одреден квантум на знаења, макар и фрагментарно, што постепено се проширува, поминувајќи од пониско во повисоко одделение. Овде, покрај образовната цел, со која теоретски се наоружуваат учениците за историјата на нашите народи, а особено за настаните од 1941—1945 како битен елемент за докажување на сопствената историја, многу посилен е и фактот од идејно-воспитен аспект при изучувањето на таа материја. Преку неа, тие од раната своја возраст се воспитуваат во духот на социјалистичкиот патриотизам, станувајќи следбеници на многубројните примери на хероизмот на нашите борци,

на братството и единството создадено во борбата и револуцијата, на пожртвуваноста и храброста на своите врсници во пламенот на воените дејствија со непријателот и многу други вредности што значат придобивки од таа епопеја, а кои треба и тие како идни носители на нашето социјалистичко самоуправно општество да ги поседуваат.

4. 1. — Присутноста на НОВ и Револуцијата во читанките и лектирата по мајчин јазик во основните училишта

НОВ и Револуцијата извршија силно влијание во културата на народите и народностите во нашата заедница. Во пишаниот збор на многубројните автори најдоа одраз големината на Револуцијата и длабочината на општествените промени што таа ги предизвика. За време на војната и веднаш по неа па се до денес, темата за тој период го плени вниманието и творечкиот талент на илјади уметници, писатели, поети, политичари, новинари и други кои им дадоа достоинство место на овие настани во своите дела.

Литературните творби со тематика од НОВ и Револуцијата „со своите идејно-содржински, ликовно-естетски и педагошко-психолошки квалитети и со инпресивно сликање на заедничката самопожртвована револуционерна борба и комунистичката прекаленост на ликовите силно се одразува врз формирањето на младите генерации“¹⁾ и развивањето кај нив југословенски социјалистички патриотизам, негување на заедничството и почит кон придобивките воопшто и социјалистичкиот самоуправен развој на југословенските народи и народности.

Не навлегувајќи поопширно во сестраното значење на тематиката од НОВ и Револуцијата во читанките и програмската лектира за учениците од основното училиште како и многуте аспекти на четивата и лектирата кои се однесуваат за тој период, се задржуваме главно на бројната застапеност на насловите во читанките по мајчин јазик и насловите на задолжителната лектира, односно творби и книжевни дела од I до VIII-одделение со тематика од НОВ и Револуцијата.

¹⁾ Елица и Атанас Николовски — Обем и структура на литературната тематика од НОВ и Револуцијата во основно училишните читанки и лектирата „Просветно дело“ бр. 1 и 2, Скопје, 1974, стр. 125.

Бројната застапеност на четивата со содржини од НОВ и Револуцијата во читанките и нивниот сооднос со вкупниот број четива по одделенија“¹⁾:

Табела 1

Одделение	Ч е т и в а		
	вкупно	За НОВ и Револуцијата	
	број	број	процент
I	85	2	2,47
II	110	5	4,54
III	131	9	6,90
IV	103	9	8,73
I-IV	429	25	5,82
V	173	23	13,29
VI	219	27	13,69
VII	117	16	13,67
VIII	109	16	14,67
V-VIII	618	82	13,43
I-VIII	1047	107	10,21

Од горните показатели се гледа дека бројот на текстовите во читанките од I-IV одделение процентуално расте; во V, VI и VII е скоро ист, а во VIII одделение тој процент е најголем. Исто така, од табелата се заклучува дека во читанките од V до VIII одделение, вклучувајќи ја тука и таа по српскохрватски во V и VI, двојно повеќе се застапени содржини од НОВ и Револуцијата во споредба со читанките од претходните одделенија. Општо земено учениците од I до IV одделение имаат можност да прочитаат вкупно 25 четива, од V—VIII вкупно 82 или во текот на своето осумгодишно школување само преку читанките по мајчин јазик тие се сретнуваат со 107 содржини за НОВ и Револуцијата.

¹⁾ Податоците се земени од истиот напис на Елица и Атанас Николовски, стр. 126.

Застапеноста на НОВ и Револуцијата во задолжителната лектира по одделенија¹⁾:

Табела 2

Одделение	Вкупно творби	Со тема од НОВ и Револуцијата	процент
	број	број	
I	8	—	0,00
II	10	—	0,00
III	11	2	18,18
IV	13	3	23,07
I-IV	42	5	11,90
V	19	3	15,78
VI	21	6	28,57
VII	13	4	30,76
VIII	13	4	30,76
V-VIII	66	17	25,75
I-VIII	108	22	20,37

Од табелата 2 се заклучува дека учениците во текот на своето осмогодишно школување се среќаваат со НОВ и Револуцијата преку препорачаните литературни творби во задолжителна програмска лектира по македонски и српскохрватски јазик. Во овој случај тие имаат поголеми можности да се соживеат со настаните — ликовите, подвизите на борците од различна возраст и во најразлични ситуации на судбоносните мигови во пламенот на Револуцијата. Во споредба со читанките, во лектирата процентуално двојно повеќе се застапени дела со тема за НОВ и Револуцијата како во лектирата од I-IV, така и од V-VIII одделение.

Општа констатација е дека само преку овие подрачја на предметот мајчин јазик на еден или друг начин, некаде подлабоко а некаде попрегледно, емоционално, живо и сликовито учени-

¹⁾ „Обем и структура на литературната тематика од НОВ и Револуцијата во основно училиште читанки и лектирата“ Е. и А. Николоски „Просветно дело“ бр. 1-2, Скопје 1974 година.

ците ја создаваат Народноослободителната војна и Револуцијата, нејзините вредности, се воспитуваат во духот на неа и стануваат творци и градители на нашиот самоуправен социјализам.

Меѓутоа, би се намалила идејноста, марксистичката заснованост и воспитното влијание на предметот мајчин јазик ако за клучиме дека само преку четивата од читанките и лектирата учениците ја учат или доаѓаат до контакт со историјата за тој период. Има и многу други можности, начини и форми по оваа наставна дисциплина: граматиката, писмените работи, писмените и говорните вежби итн. за доближување на настаните од 1941-1945 до свеста на учениците, добивање на одделни знаења и воспитување во тој дух. Меѓутоа, ова е посебно прашање за разгледување и анализа.

4. 2. — Обем на застапеноста на НОВ и Револуцијата во учебниците по запознавање на природата и општеството

Предметот запознавање на природата и општеството се изучува во I, II и III одделение, а запознавање на општеството во IV одделение. Во соодветните учебници за тие одделенија, НОВ и Социјалистичката револуција се проткаени некаде преку други содржини, а некаде како посебни целини, преку текст, слики цртежи, шеми, стихотворби, песни и сл. Уште од I-одделение учениците организирано се среќаваат со фрагменти од НОВ и на овој начин ја почувствуваат нејзината величина. Така, на пример: на стр. 25 во учебникот за I одделение учениците можат да прочитаат: „На 11 Октомври пукна првата пушка. Тогаш почна борбата за ослободување од фашистите. Ја поведоа партизаните. Многу борци ги дадоа своите животи за нашата слобода“¹⁾.

Во учебникот за тоа одделение има вкупно 4 текста и 4 стихотворби кои се однесуваат за НОВ и Револуцијата (11 Октомври, 29 Ноември, 22 Декември, 25 Мај). Во учебникот за II одделение бројот на текстовите за тој период е поголем и тие се нешто пошироки. Во него има вкупно 6 текстови, 2 стихотворби, една строфа од песна и 8 слики со ваква тематика. Од нив пошироко е дадено за НОВ и Револуцијата во содржините: „Нападот на Југославија“, Првата партизанска пушка во Македонија“ и „Народни херои (Цветан Димов, Орце Николов, Мирче Ацев и Страшо Пинџур)“. Во учебникот за III одделение за овој период поместени се само содржините: „Востанието од 11 Октомври 1941“ и „Народни херои“ за кои е оставено повеќе простор во нивното расветлување а има и портрети за 5 народни херои

¹⁾ Климе Секуловски и Милка Секуловска: Запознавање на природата и општеството за I-одделение „Просветно дело“ — Скопје 1976 год.

(Страшо Пинџур, Мирче Ацев, Кузман Јосифовски — Питу, Стив Наумов и Христијан Тодоровски — Карпош). Но освен тоа, фрагменти за НОВ се среќаваат и кај некои содржини со друга тематика. Така на пример, во текстот под наслов: „СФРЈ — Братска заедница на рамноправни народи и народности“ дадено е за II заседание на АВНОЈ, (некои од одлуките и значењето). Или на пример, во темата: „По нашите убави и богати планини“ кажано е и за формирањето на Првата македонско-косовска бригада, за првото заседание на АСНОМ и друго. Потоа, кога се зборува за градовите во Македонија, спомнато е за некои од нив во Народноослободителната војна итн. Во учебникот по запознавање на општеството за IV одделение од вкупно 83 наслови на содржини, 11 од нив или 13% се однесуваат за НОВ и Револуцијата, а од четивата во истиот учебник од вкупно 12 наслови во 4 од нив или 33% има таква тематика. Покрај тоа, како во претходните учебници од ваков вид и кај овој низ другите содржини се проткаени фрагменти од НОВ. Така, на пример, во содржината „Шест рамноправни социјалистички републики и две социјалистички покраини“ спомнато е и за АВНОЈ. Потоа во содржината: „Симболи и главен град на СФРЈ“ покрај другото, е кажано и за бомбардирањето (6 април 1941) и ослободувањето на тој град. Или, на пример, кога се зборува за нашите планини, се спомнува и за НОВ во нив (Козара, Зеленгора, Игман и др.). Во истиот учебник има 5 слики и неколку симболи за овој период.

Со изнесувањето на содржините, со тематика од НОВ и Револуцијата во овие учебници, главната цел ни беше да ја покажеме бројната застапеност на тој период во нив, ненавлегувајќи поопстојно за квалитетот на нивното презентирање и многустраното значење, како и можностите за здобивање на знаења за тие настани и за идејно-воспитно дејвување.

4. 3. — Бројната застапеност на содржината за НОВ и Револуцијата во учебниците по музичко воспитание

Покрај мајчин јазик и запознавање на општеството и содржините на учебниците по музичко воспитание се обоеени со револуционерна тематика од времето на 1941 — 1945 година. Тоа повеќе е изразено во оние за IV, V, VI, VII и VIII одделение преку: песнички, маршови, цртежи и сл. Тука се среќаваат песните испеани во херојската НОВ како што се, на пример: Млада партизанка, Златиборе, Билеќанка и многу други. Со вакви и слични творби учениците од IV-VIII одделение, преку соодветните учебници, имаат можности да се сретнат околу 27 пати, а да не збо-

руваме колку повеќе се нивните контакти со тој револуционерен период во други прилики непосредно во воспитно-образовниот процес во таа наставна област.

Бројните показатели за присутноста на НОВ и Револуцијата во читанките и лектирата по мајчин јазик, во учебниците по запознавање на природата и општеството, по запознавање на општеството и по музичко воспитание, укажуваат на тоа колку само преку нив учениците имаат можности да сознаат и да ја почувствуваат величината на таа епопеја. Здобиењите сознанија преку овие и други форми, по овие и други предмети, делуваат на емотивниот живот кај учениците од што произлегува нивното рационално расудување за тој период. Што е најважно, сознанијата за тие настани што учениците ги добиваат по овие предмети побудува кај нив поголем интерес за подлабоко сфаќање на суштината и сложеноста на НОВ и Социјалистичката револуција кои посебно се изучуваат во рамките на наставата по историја за VIII-одделение.

II — ПРОСТОРНИ УСЛОВИ И ОПРЕМЕНОСТ НА УЧИЛИШТАТА СО НАСТАВНИ И НАГЛЕДНИ СРЕДСТВА И ПОМАГАЛА ЗА ИЗВЕДУВАЊЕ НА НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА

1. Просторни услови

Како објективна претпоставка за поуспешно реализирање на наставната програма по историја воопшто, а во рамките на тоа и содржините за НОВ и Социјалистичката револуција на југословенските народи и народности се просторните услови. За изведување на современа настава, како по другите наставни предмети, така и по историја потребно е специјализирана училишница со кабинет. Наставата во неа е поекономична и порационална при претпоставка дека целата материјална опременост по историја е концентрирана во таа просторија, при што, во секое време постојните наставни средства се на „око“ и на дофат на наставникот во нивното користење. Овие и други предности на таа просторија, за разлика од класичната училишница, се докажани во современата педагошка литература, а и потврдени во наставната практика. Меѓутоа, дали наставата ќе се изведува во ваква или онаква просторија во прв ред зависи од просторните можности на училиштата.

Состојбата во тој однос на скопското подрачје од година во година станува сè подобра. Бројот на специјализираните училишници по историја постојано расте што произлегува од нивната практична вредност. Од добиените анкетни податоци за 64 основни училишта, во оваа учебна 1976/77 година, во 39 од нив наставата

по историја се изведува во класична училишница, а во 25 или 39% во специјализирана училишница. Овој број на специјализирани училишници би бил далеку поголем ако во последниве две години некои училишта поради наглиот пораст на ученици а недоволен простор не поминаа во две и повеќе смени, а со тоа и на класични училишници. Скоро сите специјализирани училишници повеќе се украсени со слики, цртежи, пароли, графикони, шеми, скици и сл. за НОВ и Револуцијата. Во ваквиот амбиент на оваа историја уште со влегување учениците емотивно се пренесуваат на историјата, особено за настаните од 1941—1945 година, при што, кај нив се создава предрасположение и чувство дека тука треба да ги изучуваат тие настани.

Во однос на кабинетите по историја состојбата е слична. Од 64 анкетирани училишта во 26 или околу 40% од нив имаат кабинети по историја. Во нив се сместени постојните наставни средства по историја кои се уредно и естетски подредени. Поголемиот број од кабинетите се надоврзани со специјализираните училишници и во нив не само што се сместени аудио-визуелен материјал, историска литература, карти, ученички изработки, дел од апаратурата и сл., туку тие служат и за катче каде наставникот за време на одморот се подготвува за час или за слободните активности по историја. Во овие простории особено „паѓа во очи“ големиот број на албуми за НОВ и Револуцијата, изработени од учениците, потоа цртежи како, на пример, колона партизани, па цртани карти за најголемите битки кои се одвивале на просторот на Југославија од 1941—1945 година и друго, изработени од детската рака, со љубов и почит кон тие настани.

2. Опременост со аудио-визуелни наставни средства

За современа и ефикасна воспитно-образовна работа аудио-визуелните средства, односно нивната примена во наставата е од непроценлива вредност. Преку нив, покрај другото, учениците живо, сликовито, емотивно и документовано ги создаваат настаните од борбено-револуционерниот период од нашата блиска историја, а нивните знаења за тие настани стануваат побогати и потражни.

Сфаќајќи го значењето и важноста на овие средства во наставата по историја и воопшто по сите наставни предмети, основните училишта од подрачјето на град Скопје, во последниве години снабдувањето со нив се врши со прилично нагласен интензитет. За бројната состојба на овие средства вкупно во 64 училишта и колку од нив се наоѓаат во кабинетите и специјализира-

ните училиници по историја во учебната 1976—1977 година може да се види во табелата што следува:

Табела број 3

Опременост на училиштата со наставни средства										Сместени во									
										Вкупно учил.		Кабинет		Вкупно		Специјални учил.		Вкупно	
Број на училиш.	16	16	13	5	4	6	2	1	над 1	64	8	0	8	6	1	0	7		
Грамофони	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		
Број на училиш.	5	11	11	15	5	6	2	5	4	64	12	0	12	6	1	0	7		
Магнетофони	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		
Број на училиш.	8	12	10	4	10	9	3	3	4	63	24	1	25	8	1	2	11		
Дијапроектори	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		
Брвј на училиш.	41	15	3	0	0	0	0	0	1	60	7	1	8	3	1	0	4		
Кинопроектори	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		
Број на училиш.	16	7	7	4	3	5	0	0	0	42	5	0	5	5	0	0	5		
Транзистори	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		
Број на училиш.	24	20	9	4	0	3	1	0	0	61	3	0	3	4	0	0	4		
Радиоапарати	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		
Број на училиш.	25	21	6	2	1	0	2	1	0	58	4	0	4	5	0	0	5		
Телевизори	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		
Број на училиш.	7	5	5	4	8	7	4	2	14	56	25	0	25	15	4	0	19		
Други средства	1	2	3	4	5	6	7	8	над 8	—	1	2	—	1	2	3	—		

Од дадените показатели се гледа дека од вкупно 64 училишта, 42 или околу 65% од нив располагаат со сите наведени наставни средства, во сите има грамофони и магнетофони, а извесен број училишта, главно поголемите и поразвиените, располагаат и од 4-8, односно над 8 со некои од наведените наставни средства. Меѓутоа, податоците укажуваат и на тоа дека некои училишта, освен со магнетофони и грамофони, не располагаат целосно со наведените наставни средства, а тоа се главно постарите и понеразвиените училишта. Општо земено состојбите во тој однос задоволуваат, а тоа не значи дека во иднина не би требало да се обрне поголемо внимание во поцелосно снабдување на училиштата со тие аудиовизуелни средства. Важно е дека наставниците ка-

ко по другите предмети, така и по историја, имаат прилично добри можности за користење на тие средства во наставно воспитниот процес. Од дадените податоци во табелата, исто така, се гледа дека дел од наведените наставни средства со кои вкупно располагаат училиштата се наоѓа во кабинетите и специјализираните училиници по историја. Од вкупно 26 кабинети, во 25 од нив или 96% имаат дијапроектори и наставни средства кои во табелата се означени со „Други“ (аспектмати, епископи, систем на респондери и друго); во 12 или 46% од нив имаат магнетофони, а помал е бројот на кабинети кои располагаат со другите наведени наставни средства. Од 25 специјализирани училиници во најголем број од нив (19 или во 76%) има наставни средства означени во табелата како други, а потоа дијапроектори (во 11 специјализирани училиници) а во најмал број од нив (4) има кинопроектори. Присутноста на аудовизуелните наставни средства, кои се посебно одвоени и сместени во кабинетот и специјализираната училиница по историја, на соодветниот наставник му овозможува почесто и во секое време да ги користи во наставно-воспитниот процес.

3. Опременост на училиштата со аудовизуелен материјал за НОВ и Револуцијата

Непосредно кон претходното прашање се надоврзува и проблемот за снабденоста на училиштата со аудовизуелен материјал од борбено-револуционерна тематика со чија примена во наставата во голема мера зависи успешната реализација на наставните теми од ваков вид. Аудовизуелниот материјал во кои спаѓаат: дијафилмовите и дијапозитивите, снимените магнетофонски ленти и грамофонски плочи, историските филмови и сл., се силни средства за оживување на настаните од 1941—1945 година. Нивното користење на часовите при обработката на темите за овие настани побудува кај учениците силни чувства, развива жив интерес и остава длабоки впечатоци и неизбришиви претстави за НОВ и Револуцијата. Колку оваа тематика е привлечна за нашите ученици покажува и фактот дека тие најмногу ги сакаат филмовите со таков жанр, преку кои емотивно ги доживуваат настаните од тој славен период на нашата историја.

Бројната присутност на овој вид материјал во основните училишта од подрачјето на Скопје во учебната 1976/77 година може да се согледа во табелата што следува:

Табела број 4

Број на училишта	12	16	10	16	54
Дијафилмови	до 5	6—10	11—15	над 15	—
Број на училишта	6	7	4	6	23
Серији дијапозитиви	до 10	11—20	21—30	над 30	—
Број на училишта	14	5	3	2	24
Снимени маг. ленти	1	2	3	над 3	—
Број на училишта	6	1	2	18	27
Грам. плоч. гов. на Тито	1	2	3	над 3	—
Број на училишта	1	1	2	3	7
Други грамоф. плочи	1	2	3	над 3	—
Број на училишта	25	2	1	1	29
Фолии — истор. карти	до 10	11—20	21—30	над 30	—
Број на училишта	10	1	1	2	14
Историски филмови	1	2	3	над 3	—

Изнесените податоци зборуваат дека од вкупно 64 училишта, во 54 од нив или 84% има дијафилмови за НОВ, потоа доаѓа бројот на училиштата (29) кои располагаат со фолии-историски карти, а на трето место бројот на училиштата (27 или 42%) кои се снабдени со грамофонски плочи-говори на другарот Тито.

Забележано е дека мал број училишта (14) располагаат со историски филмови, но во практиката голем број од нив позајмуваат вакви филмови од Републичкиот завод за наставен филм. Општо земено моменталната состојба по однос на ова прашање задоволува, меѓутоа со развојот на материјалните можности на секое училиште ќе треба да се издвојуваат повеќе средства за подобра опрема со ваков вид материјал особено со грамофонски плочи — говори на другарот Тито и со дијапозитиви.

4. Снабденоста на училиштата со сидни историски карти за периодот од 1941 — 1945 година.

Користењето на сидните историски карти во текот на работката на содржините за НОВ и Револуцијата овозможува визуелна комуникација на учениците со соодветните настани. Запозна-

вајќи ја конфигурацијата на земјиштето, односно просторот ка-
да се одвивале судбоносните битки како на пример: на Неретва
Сутјеска, Козара, и многу други, учениците се здобиваат со бога-
ти сознанија за исходот и величината на НОВ и Револуцијата.

Во практиката на ова наставно подрачје, со исклучок на
три училишта кои имаат и други карти, постои само една карта
за овие настани. Основна претпоставка за ваквата состојба е што
други карти за соодветниот период не постојат во продавници-
те. По наше мислење постојната карта „Народноослободилачка
борба“ не е многу функционална, бидејќи таа е поделена на 12
мали карти кои не само што не се доволно уочливи за учениците
од задните редови, туку сите се покажуваат и кога нема потреба.
Во оние училишта каде што има фолии историски карти, соод-
ветните наставници повеќе тие ги користат, при што, преку даде-
ните симболи, легенди, слики и слично во нив попрегледно мо-
жат да се прикажат скоро сите поважни ситуации и моменти од
настаните за овој дел од нашата историја, отколку со наведена-
та сидна карта. Во поглед на снабденоста на училиштата со неа,
според добиените анкетни одговори од 64 училишта, во 57 од нив
има таква, а во 7 ја нема ни оваа карта што сепак е корисна
ако со друго не може да се замени.

5. Снабденоста на училиштата со историски списанија

Голем придонес во расветлувањето на содржините од НОВ
и Револуцијата даваат списанијата со историски карактер како
и други списанија кои во себе содржат ваква тематика. Во некои
од нив, не само што има написи од областа на наставата за
унапредување на воспитно-образовниот процес и конкретно за
идејно-марксистичката усмереност при реализирањето на содр-
жините од воениот и повоениот период, туку во нив, покрај дру-
гото, често се наоѓаат и прилози за најновите достигнувања на исто-
риската наука во научното третирање на борбено-револуционер-
ниот период од нашата блиска историја. Историските списанија
како што се: „Историја“, „Настава по Историја“, „Гласникот на
Институтот за национална историја“ и други се од голема вред-
ност, особено за наставниците по историја бидејќи често им ко-
ристант за насочување на својата наставна активност во научно-
идејно-воспитно и образовно издигнување на младите генерации.

Извесен број наставници по историја од основните учи-
лишта на град Скопје лично се претплатени на некои или на сите
наведени списанија, но тоа не е доволно ако нивните училишта
не се претплатени на нив со кои би се послужиле и учениците ка-
ко и другите наставници. Според анкетните податоци состојбата,
во тој однос, во месец март 1977 година е следна: од 64 училишта,

26 од нив или околу 40% го добиваат списанието „Историја“, 16 или 25% списанието „Настава по историја“, 13 или околу 20% „Гласник на институтот за национална историја“ — Скопје, а 4 училишта или околу 6% добиваат други историски списанија.

Од дадените податоци се констатира дека најголем број (26) од анкетираниите училишта добиваат „Историја“ — списание на Сојузот на историските друштва на СР Македонија, а на другите списанија претплатени се помал број училишта. Тргнувајќи од фактот за широкото значење на овие списанија, во прв ред за наставата по историја, сметаме дека е потребна поголема ангажираност, особено на наставниците по историја, таму каде што ги добиваат, претплатата да продолжи, а во оние училишта каде ги нема некои од нив или сите овие списанија ова прашање да се реши во договор со самоуправните и управните органи на своите училишта.

6. Опременост на училиштата со албуми и други книги со тематика од НОВ и Револуцијата

Сестраното значење за настаните од 1941—1945 година нашло одраз во пишаниот збор, слики, илустрации, документи и сл. во многубројните албуми, зборници, мемоари и многу други книги, кои се богати и со најновите достигнувања на историската наука за тој период. Преку нив учениците имаат можност изворно, документарно да навлезат подлабоко во суштината и карактерот на НОВ и Народната револуција. Нивното богатство со илустрации, слики, факсимили, документи, искажувања на учесници-борци, комунисти, раководители и други патриоти; опишувањата за славните подвизи и историската улога на Комунистичката партија на Југославија и на другарот Тито, во тие борбено-револуционерни години, делуваат инспиративно врз свеста на учениковата личност, добивајќи постојана порака да се негува и чува сè она што нашите народи и народности со крв го стекнале.

Бројната застапеност на книгите со ваквата тематика во основните училишта на град Скопје постојано расте. Според анкетните одговори во тој однос состојбата во март 1977 година е следна:

6. 1. — Бројна застапеност на историски албуми за НОВ и Револуцијата

Табела — 3

								се
училишта број	16	6	7	3	3	1	2	38
Албуми број	1	2	3	4	5	6	над 6	

Од презентираните податоци може да се констатира дека околу 95% од училиштата располагаат со албуми како што се: „Тито во НОВ“, „Беа загинаа и останаа“, „Зборник народних хероја Југославије“ и други. Од табелата исто така се заклучува дека некои од нив имаат по повеќе видови албуми. Ваквата положба во однос на претходните години задоволува, а освен тоа во 16 училишта направени се албуми од секцијата на млади историчари (собрани материјали од разни весници) кои успешно можат да послужат во наставата. Меѓутоа, фактот што во 26 училишта или околу 41% нема воопшто вакви книги, а во 16 училишта има само по една, дава индикација дека е потребна поголема мобилизираност на наставниот кадар и историја, околу снабдувањето на своите училишта со овој вид книги, особено онаму каде што тие воопшто ги нема.

6. 2. — Бројна застапеност на други книги за НОВ и Револуцијата

Табела — 6

Училишта број	22	4	4	4	14	48
други книги број	до 10	11—15	16—20	21—25	над 25	

Горните показатели јасно укажуваат дека во целина состојбата во однос на снабденоста на училиштата со ваков вид литература релативно е добра. Голем број училишта (48) имаат вакви книги во своите витрини, а некои од нив, главно новоизградените и со подобра финансиска положба располагаат и со поголем книжен фонд. Но, не можеме да се помириме со фактот што другиот број училишта, а тоа се 16 или 25% од вкупно 64 да немаат воопшто ваква литература, исклучувајќи ги оние што располагаат со разновидни албуми. Меѓу нив, секако, има и со подобра материјална база. Тоа значи дека и на ова прашање треба

во иднина да се обрне поголемо внимание не само таму каде што воопшто нема, туку и во овие училишта каде што бројот на книги со ваква тематика е доста мал.

Презентираните состојби во ова поглавие од материјалот укажуваат дека во целина основните училишта на град Скопје се со добра материјална база што овозможува успешно реализирање и на наставните содржини за НОВ и Револуцијата. Тоа значи дека се создадени услови и можности наставниците кои пред учениците ја обработуваат таа материја да применат разновидни форми и методи во својата воспитно-образовна работа, како на часовите за обработување на нов материјал, така и на часовите за повторување, утврдување и обопштување на истиот. Колку тие објективни можности ќе бидат искористени во наставата зависи од субјективниот фактор-наставникот, односно од неговото залагање, умевање, снаодливост и елан за работа.

Меѓутоа, од бројните податоци и констатации по овие прашања, исто така се доаѓа до заклучок дека во иднина во однос на нив ќе треба да се обрне поголемо внимание на следното:

1. Поцелосно преминување од класична на специјализирана училишница, се разбира онаму каде условите и просториите можности тоа го дозволуваат. Во сите специјализирани училишници или во кабинетите по историја ќе треба да бидат концентрирани потребните наставни средства, историска литература и други со кои располагаат училиштата за наставата по историја.

2. Поголема ангажираност на самоуправните органи на училиштата, во прв ред на наставникот по историја, околу снабдувањето со потребниот аудиовизуелен материјал, сидна историска карта, претплата на историски списанија и зголемувањето на книжниот фонд особено со тематика од НОВ и Револуцијата.

III. НАСТАВЕН КАДАР И СНАБДЕНОСТА НА УЧЕНИЦИТЕ СО УЧЕБНИЦИ И УЧЕБНИ ПОМАГАЛА

1. Наставен кадар

Квалификационата структура на наставниот кадар кој предава историја во VIII-те одделенија, каде што се изучуваат и содржините за НОВ и Револуцијата, е еден од најважниот фактор за квалитетно интерпретирање, покрај другото и на градивото од тој период. Идејно-политичката и методско-стручната оспособеност на соодветните наставници се одразува врз квалитетот на ученичките знаења за дадените настани, во правилното сфаќање на духот и времето за кое се зборува и во негувањето на револуционерните вредности на НОВ и Револуцијата.

Наведените услови а и други кои овде не се спомнати, во скопското наставно подрачје се задоволителни. Во учебната 1976/77 година, во VIII-те одделенија, во 64 анкетирани училишта наставата по историја ја изведуваат 70 наставници. Поголемиот број од нив (47) се со ПА-историја и географија, другите (21) се филозофски факултет-историја, 1 со Природноматематички факултет-географија и 1 студент на ПА-историја и географија. Во однос на работното искуство, 25 од нив се до десет години наставно искуство, 22 од десет до дваесет години, а со над дваесет годишна наставна практика се 23 наставници. Скоро половината (34) од нив се членови на СК, а освен тоа 27 од вкупно 70 наставници активно се вклучени во општествено политичките органи, организации и заедници, како секретари на ОО на СК, претседатели на синдикални организации, делегати во СИЗ на основното образование при општините и сл. За поквалитетна организација на воспитно-образовниот процес за наставниците од овој профил организирани се бројни форми за нивното стручно усовршување. Почнувајќи од непосредните укажувања на стручна помош од страна на Заводот за унапредување на предучилишното и основното образование и воспитување на град Скопје, советувањата и семинарите на градско и републичко ниво па до обезбедување на нивно присуство на симпозиуми и конгреси по историја, чии содржини биле проткаени и со тематика од НОВ и Револуцијата.

Сите овие податоци јасно укажуваат дека ваквата структура и поставеност на соодветниот кадар дава доволна гаранција за успешно изведување и реализирање на програмските содржини како за другите така и за делот од историјата за кој во материјалот станува збор.

Меѓутоа, и покрај наведените позитивности мора да се пошеги виште поголемо внимание во смисла на вклучување на поголем број наставници, особено од овој профил, во редовите на СК и нивното поголемо ангажирање во општествено-политичките токови на нашиот социјалистички самоуправен развнток. при што, со своите убедувања, став и работа и преку личен пример виште повеќе воспитно ќе делуваат на своите воспитаници во духот на Револуцијата која континуирано трае во нашата стварност.

2. Снабденост на учениците со учебник, читанка и атлас по историја за VIII одделение

Положбата со снабденоста на учениците со соодветниот учебник е сосема добра. Сите 6428 осмооделенци во 64-те анкетирани училишта на скопското наставно подрачје имаат таков учебник. Поголемиот број ученици сами го набавиле, а дел од

нив (со послаба материјална положба) го добиле преку своите училишта со финансирање на СИЗ на основното образование на град Скопје.

Во однос на обезбеденоста на учениците со историски читанки положбата е следна: 766 ученици во 22 училишта или 11% од вкупниот број (6428) ученици немаат таква читанка. Во анкетата по ова прашање 17 наставници се изјасниле дека главна причина за тоа е што немаат учениците финансиска можност да ги купат, 3 одговориле дека овие читанки ги нема во продавниците, а 2 наставници не одговориле на ова прашање.

Ваквиот минимален процент на ученици што не располагаат со вакво учебно помагало, по наше мислење, не треба да загрижува, бидејќи некои од нив имаат заедничка читанка а другите пак позајмуваат од своите другарчиња.

Што се однесува до прашањето за историски атлас за VIII одделение, таков не постои на македонски наставен јазик, а се чувствува голема потреба од него. Без ваков вид атлас учениците не можат просторно да се ориентираат за локалитетот на историските настани, особено кога станува збор за воени дејствија, места каде се донесени историски одлуки, одржани заседанија и сл. од НОВ и Револуцијата. Кога би постоел ваков атлас, кој покрај другото и со разни симболи (првени знаменца за ослободени територии, пушки каде се дигнале востанијата 1941 година, симбол на куќи каде се донесени историски одлуки и др.) би се означиле локалитетите на збиднувањата од 1941—1945 година па и повоениот период, тогаш учениците полесно ќе ги запомнат поважните дати, имиња на места и друго што се бара со наставната програма.

Отсуството на ваков атлас некои осмоделенци од скопското наставно подрачје донекаде го надокнадиле со снабдување на атласот: „Повиесни атлас за основну школу“ во издание „Глас“ и „Школска книга“ — Загреб. Тој е наменет за повеќе одделенија, а за НОВ и Револуцијата во него има само 13 карти од кои некои се во многу мал формат. Некои ученици се снабдени со друг атлас, кој како и претходниот, не е на македонски јазик а што е најбитно и двата не одговараат на наставната програма по историја за СР Македонија. Па сепак, кога нема најпогодни и тие се добри, но сите осмоодделенци и со такви не се снабдени. Околу 40% или 2614 ученици во VIII одделение од 44 училишта

немаат воопшто атлас. Според искажувањата на поголемиот број анкетирани наставници, главна причина за тоа е што постојните атласи ги нема во продавниците.

IV. РЕАЛИЗАЦИЈА И АСОДРЖИНИТЕ ЗА НОВ И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС

1. Користени форми и средства во наставната работа

Примената на разновидни наставни форми и средства за работа при реализирањето на темите за НОВ и Револуцијата претставува еден од главните фактори за успешно совладување на таа материја од страна на учениците. Имено, со користење во наставата на: текстови, филмови, дијапозитиви, радио и ТВ емисии, слики, снимени магнетофонски ленти, грамофонски плочи, и друго, учениците имаат можност изворно, визуелно и документарно да запознаат или да ги обогатат своите знаења за тој период. На ваков начин тие емотивно го доживуваат борбено-револуционерниот период, а нивните знаења стануваат поубедливи и потрајни.

Апострофирајќи ја многустраната важност од примената на разновидни форми и средства во наставата при расветлувањето на НОВ и Револуцијата, нужно е да укажеме колку тие се присутни во практиката, конкретно во основните училишта од подрачјето на Скопје. Наша констатација е дека по ова прашање состојбите во овие училишта во целина се добри и дека соодветните наставници вложуваат максимални напори и ги користат сите можности за поцелосна примена на разновидност и нагледност во реализирањето на наставниот материјал, а особено за периодот од 1941 — 1945 година.

На овие барања од анкетата наставниците одговориле врз основа на податоците од своите дневни подготовки за час за учебната 1975/76 и од подготовките и планирањето на материјалот за учебната 1976/77 година. Според тоа, за учебната 1975/76 и до месец април на учебната 1976/77 година ги прикажуваме остварувањата, а од април па до крајот на 1976/77 година планираните активности на овој план. Нивната бројна застапеност во врска со НОВ и Револуцијата е следна:

1. 1. — Користени текстови од историската читанка

Табела — 7

Број на користени текстови	Број на училишта што ги користеле на час			Планирани за обработка на час до крајот на 1976/77	Број на училишта што користеле за дома			Планирани за дома до крајот на 1976/77
	1975/76	до април 1976/77			1975/76	до април 1976/77		
до 5	5	4	19	3	6	17		
од 6—10	11	11	11	13	9	8		
од 11—20	16	16	7	15	14	16		
од 21—30	6	8	4	8	7	4		
над 30	12	9	13	10	7	8		
вкупно	50	48	54	49	43	53		

Анализирајќи ги добиените резултати се констатира следното: во учебната 1975/76 година од вкупно 64 анкетирани училишта во 78% на час се користеле текстови од историската читанка и во 76% учениците дома прочитале. Во учебната 1976/77 година само до април во 75% од училиштата користеле на час и околу 67% од нив учениците сами прочитале. Исто така, голем број (54 и 53) училишта за април и мај планирале користење на текстови на час и за домашна работа на учениците. Се разбира, во бројот на училиштата што планирале, влегуваат и оние кои претходно користеле ваков вид текстови. Општ заклучок е дека поголем број училишта и во двете учебни години користеле над 11 текстови за НОВ и Револуцијата на час и за домашна работа и дека во учебната 1976/77 години во повеќе училишта се користени вакви текстови, земајќи ги во обзир и планираните, во споредба со претходната година. За оние училишта каде не се користени вакви текстови на час или воопшто не се користени ниту планирани за реализирање се претпоставува дека наставниците таму користат текстови со ваква содржина од други извори.

1. 2. — Користени текстови за НОВ и Револуцијата од историски списанија

Табела — 8

Број на користени текстови од списанија	1975/76					до април 1976/77					до кр. на уч. 1976/77			
	Број на учил. што ги користеле списанијата					Број на учил. што ги користеле списанијата					Број на учил. што планирале за користење на списанија			
	„Историја“	„Настава по историја“	„Гласник“	Други		„Историја“	„Настава по историја“	„Гласник“	Други		„Историја“	„Настава по историја“	„Гласник“	Други
до 2	5	2	3	1		5	2	2	1		10	4	3	0
од 3—4	6	4	1	1		7	1	0	0		2	1	0	1
од 5—6	4	1	0	0		4	1	0	0		2	2	1	1
од 7—8	4	2	0	0		2	1	2	0		1	0	0	0
над 8	4	1	1	0		2	2	0	0		4	2	0	0
вкупно	23	10	5	2		20	7	4	1		19	9	4	2

Од приложените податоци јасно се гледа дека во учебната 1975/76 година во 40 училишта или околу 62% од анкетираните користеле текстови од разновидни историски списанија, а во 1976/77 само до месец април користени се такви во 32 училишта или 50% од вкупниот број (64) училишта. Податоците исто така укажуваат на тоа дека најповеќе се користени вакви текстови од списанието „Историја“ веројатно поради тоа што во поголем број училишта (26) а и наставниците по историја го имаат тоа списание или пак можеби од него ги одбрале содржините со ваква тематика. Општа констатација е дека и историските списанија, богати со содржини за настаните од 1941—1945 во Југославија, нашле релативно голема примена во реализирањето на тој дел од наставната програма за основните училишта.

1. 2. — Користени текстови од дневниот и неделниот печат и од други извори

(Нова Македонија, Наш свет, НИН, Политика, Политикин забавник, други весници и други извори-зборници, мемоари и други книги)

Табела — 9

Број на користени текстови од днев- ниот и неделниот печат и други извори		Учебна 1975/76														До април на учебната 1976/77													
		Број на училишта ги користеле текстовите														Број на училишта што ги користеле текстовите													
		Нова Ма- кедонија		Наш свет		НИН		Политика		Политикин забавник		Други весници		Други извори		Нова Македонија		Наш свет		НИН		Политика		Политикин забавник		Други весници		Други извори	
		ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д	ч	д
до	3	11	5	5	1	4	2	10	2	5	2	0	0	11	6	8	6	7	4	4	5	9	6	6	4	1	0	13	6
од 4—	6	8	6	12	6	2	2	4	2	8	3	1	0	12	8	9	8	11	6	1	0	2	2	6	3	3	1	6	7
од 7—	9	2	0	6	7	1	1	1	2	3	3	0	0	2	0	4	1	4	1	0	0	0	1	2	3	0	2	4	3
од 10—12		7	8	8	4	1	3	4	1	1	2	3	1	3	1	4	4	5	8	2	0	0	0	4	3	1	1	3	1
над	12	5	4	6	9	1	0	0	1	5	9	0	2	7	7	8	7	5	7	1	1	2	2	3	2	1	1	5	2
вкупно		33	23	37	27	9	8	19	8	22	19	4	3	35	22	33	26	32	26	8	6	13	11	21	15	6	5	31	19

Планирани до крајот на 1976/77 год.

до	3	9	7	11	8	2	2	6	4	5	3	1	1	13	9
од 4—	6	10	6	11	7	1	2	3	3	7	6	0	1	10	8
од 7—	9	3	3	5	5	0	0	1	1	1	0	2	0	3	3
од 10—12		6	3	5	9	2	0	1	0	3	4	1	0	5	1
над	12	5	5	3	3	0	0	0	1	0	0	1	0	3	4
вкупно		33	24	35	32	5	4	11	9	16	13	5	2	34	25

З а б е л е ш к а: во делот од табелата за учебната 1976/77 до април месец е прикажана реализацијата, а со дел од табелата од април до крајот на 1976/77 година е прикажано планирањето за реализација.

ч = на час

д = дома

Анализирајќи ги податоците од табелата 9 може да се констатира следното:

— во учебната 1975/76 во најголем број училишта користени се на час (во 37) и дома (во 27) текстови од „Наш свет“, потоа училиштата (35 и 22) во кои се користени текстови од други извори, потоа од „Нова Македонија“, и „Политикин забавник“, а во најмал број училишта користени се текстови од други весници;

— во учебната 1976/77 до почетокот на април, по бројот на училиштата што користеле текстови, најмногу од нив употребувале на час текстови од „Нова Македонија“ (во 33 училишта), „Наш свет“ (во 32) и други извори (во 31), а најмал број (во 6) од други весници. За дома во најголем број училишта (во 26) користено е „Нова Македонија“ и „Наш свет“, потоа од други извори (во 19) и „Политикин забавник“ (во 15) а најмалку (во 5) од други весници;

— во однос на планираните текстови за реализирање до крајот на учебната 1976/77 година видно е дека во најголем број училишта се предвидени за на час од „Наш свет“ (во 35), други извори (во 34) и Нова Македонија (во 33 училишта). По ист редослед доаѓа и бројот на училиштата во кои учениците дома прочитале текстови од наведениот дневен и неделен печат како и од други извори.

Од дадените показатели и од коментарот се заклучува дека голем број наставници ги користат текстовите од дневниот печат и неделниот како и од други извори (зборници, мемоари, документи, и друга книга со тематика од НОВ и Револуцијата). Најбитно е тоа што во учебната 1976/77 година во многу поголем број училишта се користат вакви текстови во споредба со претходната учебна година.

1. 4. — Користени филмови на час и препорачано учениците сами да гледаат

Табела — 10

1975/76										до април 1976/77										план. до крај. на уч. 1976/77				
број на филмови										број на филмови										бр. на филмови				
на час					сами					на час					сами					на час				
до 3	4—5	6—8	над 8	се	до 3	4—5	6—8	над 8	се	до 3	4—5	6—8	над 8	се	до 3	4—5	6—8	над 8	се	до 3	4—5	6—8	над 8	се
14	13	4	4	35	9	7	5	5	26	14	8	5	5	32	8	9	4	5	26	22	11	2	7	42

Од наведените податоци во табелата се гледа дека во учебната 1975/76 во 54% од училиштата се прожектирани наставни филмови (со тематика од НОВ и Револуцијата) на часовите по историја а во околу 40% од училиштата наставниците од нив им препорачале на учениците сами да гледаат филмови со ваква тематика. Во учебната 1976/77 (до април) во 50% од училиштата се користени филмови на час, а во 40% учениците сами гледале. Исто така голем е бројот (42 или 65%) на училиштата во кои наставниците по историја планирале за час наставни филмови со борбено револуционерна тематика. Но, и покрај наведените почитливости како и фактот што во поголем број училишта, кои употребувале филмови користеле над 3 филма, сепак, а тоа се гледа во податоците за 1975/76, во 29 училишта или околу 45% од анкетираниите не се користени вакви филмови на часовите по историја. Се разбира, во некои од овие училишта нема киноапарат или материјални можности за позајмување на вакви филмови од Републичкиот завод за наставен филм, но се претпоставува дека во извесен број од нив, иако има можности, отсуствува иницијативата и залагањето на субјективниот фактор-наставникот. Меѓутоа, битно е дека во учебната 1976/77 година во споредба со претходната година, поголем е бројот на училиштата (сметајќи ги и оние што планирале) кои користеле наставен филм, а во нив секако спаѓаат и некои од училиштата кои во претходната година не се користеле вакви филмови.

1. 5. — Користен аудовизуелен материјал, радио и ТВ емисии

Табела — 11

Аудовизуелен материјал, ра- дио и ТВ емисии	1975/76 година					до април 1976/77 год.				
	користен				Вк. учил.	користен				Вк. учил.
Број на училиш.	14	9	3	9		18	20	5	5	48
Дијафилмов	до 5	6—10	11—15	над 15	35	до 5	6—10	11—15	над 15	—
Број на училиш.	12	6	6	0	24	12	10	2	1	25
Дијапозитиви	до 10	11—20	21—30	над 30	—	до 10	11—20	21—30	над 30	—
Број на училиш.	7	3	1	6	17	9	1	3	5	18
Магнет. ленти	1	2	3	над 3	—	1	2	3	над 3	—
Број на училиш.	4	4	3	6	17	3	6	1	8	18
Грамоф. плочи	1	2	3	над 3	—	1	2	3	над 3	—
Број на училиш.	1	10	7	13	31	2	8	10	10	30
Радиоemisии	1	2—4	5—6	над 6	—	1	2—4	5—6	над 6	—
Број на училиш.	3	5	6	16	30	5	9	4	15	33
ТВ емисии	1	2—4	5—6	над 6	—	1	2—4	5—6	над 6	—

Планирани за до крајот на учебната 1976/77 година

						вк. учил.
Број на училишта	29	8	3	7	47	
Дијафилмови до	5	6—10	11—15	над 15	—	
Број на училишта	16	2	4	2	24	
Дијапозитиви до	10	11—20	21—30	над 30	—	
Број на училишта	6	4	1	3	14	
Магнет. ленти	1	2	3	над 3	—	
Број на училишта	5	3	1	7	16	
Грамоф. плочи	1	2	3	над 3	—	
Број на училишта	1	16	9	8	34	
Радиоемисии	1	2— 4	5— 6	над 6	—	

Согледувајќи ги горенаведените показатели се констатира една разновидност од користење на овие средства кои нашле поголема или помала примена во училиштата. Во учебната 1975/76 во најголем број училишта (35 или околу 54%) е користен дијафилмот, потоа радиоемисиите (во 31 или 48%) и ТВ-емисиите (во 30 или 46%), а во најмал број училишта магнетофонските ленти и грамофонските плочи (во 17 училишта или околу 26%). Во учебната 1976/77 до месец април, според бројот на училиштата на прво место доаѓа пак кориситењето на дијафилмот и тоа во многу повеќе (во 48 или 75%) училишта, потоа ТВ-емисиите (во 33 или околу 51%) и радио емисиите (во 30 или 50%), а исто така во најмал број училишта се користени магнетофонските ленти и грамофонските плочи (во 18 или 28%). По крај тоа, уочливо е дека во поголемиот број училишта користени се повеќе пати овие средства во текот на реализирањето на темите за борбено-револуционерниот период, а меѓу нив има и такви што во најголема можна мера се користени наведените средства. На крајот, по ова прашање може да се заклучи дека во учебната 1976/77 година во многу поголем број училишта се користени овие средства и тоа во поголема примена (земајќи ги предвид планираните) во споредба со претходната учебна година.

1. 6. — Користен сликовен материјал од дневниот и неделниот печат, од историски албуми и друго

Табела — 12

бр. на учил.	1975/76					до април 1976/77					пл. до кр. на 1976/77				
	број на слики					број на слики					број на слики				
	до 10	11—20	21—30	над 30	се	до 10	11—20	21—30	над 30	се	до 10	11—20	21—30	над 30	се
бр. на учил.	17	10	5	13	45	18	10	8	8	44	23	11	3	10	47

Од горните податоци се гледа дека во учебната 1975/76 во 45 или 70% од училиштата на часовите се користени слики, а во учебната 1976/77 до април, тој број е релативно многу поголем. Исто така, во поголем број училишта во текот на реализирањето на содржините за НОВ и Револуцијата користени се над 10 слики. Сите овие битни показатели укажуваат на едно масовно користење на сликовниот материјал при изучувањето на овој дел од наставната програма.

2. Застапеност на содржини за НОВ и Револуцијата во други наставни активности по историја

Збогатувањето и унапредувањето на ученичките сознанија и нивните оценки за суштинските карактеристики на НОВ и Револуцијата под раководство на КПЈ на чело со Тито успешно се остварува и преку посети на спомен подрачја, споменици и спомен-обележја и значајни места каде се случиле историските настани во периодот од 1941—1945 год. Во многу наши места, познати од тој период има меморијални музеи кои обилуваат со оригинални документи и друг драгоцен материјал. Самиот амбиент, автентичност и оригиналност на експонатите во тие музеи и фактот дека во тие места се случиле значајни настани, потоа разговорот со преживеаните учесници во тие збиднувања, како и прожектирањето на документарни филмови за злочинствата што ги вршеле окупаторите и во тие краеве и сл. оставаат кај учениците силен впечаток за истрајноста, жилавоста и херојствата на нашите народи и народности во текот на четиригодишната војна. Вакви и слични моменти од НОВ и Револуцијата учениците можат да ги осознаат и доживеат преку наставните екскурзии, посетите на претходно наведените установи, места, објекти, изложби, живиот час по историја на кој борците-актери во тие настани евоцираат спомени, потоа предавања од лица во ЈНА и други лица итн.

Ваквите и слични видови активности се присутни во нашата наставна практика. Нивната бројна застапеност во наставата по историја во скопските основни училишта за последните две учебни години (1975/76 и 1976/77) може да се види во наредните табеларни прегледи.

2. 1. — Изведени и планирани наставни екскурзии со тематика од НОВ и Револуцијата

Табела — 13

Изведени низ места и број на училишта	1975/76					до април 1976/77					планирани до крајот на учеб. 1976/77				
	бр. на екскурзии					бр. на екскурзии					бр. на екскурзии				
	над					над					над				
	1	2	3	3	се	1	2	3	3	се	1	2	3	3	се
во Скопје уч. бр.	11	9	6	2	28	18	8	0	1	27	18	9	1	0	28
во СРМ уч. број	23	2	1	1	27	16	2	0	0	18	32	3	1	1	37
во СФРЈ уч. број	25	2	0	0	27	11	0	0	0	11	19	2	0	0	21

Изнесените податоци зборуваат дека со учениците од осми-те одделенија во учебната 1975/76 се изведени екскурзии низ Скопје, нашата република и пошироката заедница од над 27 училишта, а некои од нив и повеќе пати. Меѓутоа, податоците за оваа учебна година истовремено укажуваат оти осмоодделенците од голем број училишта немале можност да учествуваат во некои од овие екскурзии иако за некои од нив до места во Скопје и околината или нашата република, не се потребни големи материјални средства. Од табеларните податоци исто така се констатира дека во учебната 1976/77 година ваквата наставна активност е многу поголема, веројатно заради поголемите материјални можности а и во знак на одбележувањето на најзначајни јубилеи во 1977 година што особено се гледа во податоците „планирани“. Меѓутоа, и покрај овие позитивни показатели, сепак се иницира потребата, осми-те одделенија од сите училишта, според можностите, да ја запознаат НОВ и Револуцијата и преку оваа наставна форма.

2. 2. — Посетени изложби за НОВ и Револуцијата

Табела — 14

	1975/76				до април 1976/77				планирани до крај на 1976/77			
	бр. на посети				бр. на посети				бр. на посети			
	1	2	3	се	1	2	3	се	1	2	3	се
број на училишта	23	11	3	37	25	6	0	31	31	1	1	34

Од изнесените податоци се гледа дека во учебната 1975/76 година осмите одделенија од 37 училишта или околу 57% извршиле по една а некои по повеќе посети, но во 27 училишта или околу 43% учениците ја немале таа можност, иако изложбата со таква тематика постојано беше остворена во нивната непосредна близина — во историскиот музеј на Скопје.

Меѓутоа, во учебната 1976/77 година оваа наставна активност, како што кажуваат податоците, е застапена во многу поголем број на училишта. Оваа, секако се должи на отварањето поголем број изложби со ваква тематика во новиот Републички историски музеј и историскиот музеј во Скопје, а веројатно и подвижни изложби, но и од многу поголема активност на наставниците по историја кои и преку оваа форма се вклучени во општата програма за одбележувањето на 40 години од доаѓањето на другарот Тито на чело на КПЈ и неговиот 85-ти роденден.

2. 3. — Одржани историски часови пред споменици или спомен-одбележја и спомен плочи за НОВ и Револуцијата

Табела — 15

бр. на училишта	1975/76					до април 1976/77					планирано до крајот на 1976/77				
	број на часови					број на часови					број на часови				
	1	2-3	4-5	над 5	се	1	2-3	4-5	над 5	се	1	2-3	4-5	над 5	се
бр. на училишта	16	23	4	5	48	13	24	3	0	40	18	23	3	3	47

Анализирајќи ги приложените податоци се заклучува дека во учебната 1975/76 година и преку оваа наставна форма во 48 училишта или во 75%, и во учебната 1976/77, до месец април, во 40 училишта или во околу 62% од училиштата, осомоодделенците имале можност да дојдат во контакт со НОВ и Револуцијата. Наведените показатели укажуваат и на тоа дека наставниците по историја од поголемиот број училишта изведувале и повеќе од 1 час од ваков тип и дека таа активност многу повеќе е изразена во учебната 1976/77 година во споредба со претходната година.

2. 4. — Одржани часови со евоцирање на спомени од учесници во НОВ и Револуцијата, предавања од лица во ЈНА и други лица (од Институтот за национална историја, од општествено-политички организации и други)

Од учесници во НОВ

Табела — 16

	1975/76 година					до април 1976/77					план до крајот на 1976/77				
	Број на часови					Број на часови					Број на часови				
	1	2-3	4-5	над 5	се	1	2-3	4-5	над 5	се	1	2-3	4-5	над 5	се
Број на учил.	19	17	5	4	45	19	16	5	2	42	18	22	4	2	46

Од лица во ЈНА и други

Табела бр. 16 а

	1975/76 год.				до април 1976/77				план. до крајот 1976/77			
	Број на часови				Број на часови				Број на часови			
	1	2	над 2	се	1	2	над 2	се	1	2	над 2	се
Од ЈНА бр. на учил.	28	8	2	38	25	8	3	37	20	8	1	29
Од други — број на учил.	13	6	2	21	8	6	0	14	16	9	4	29

Од податоците во двете табели се констатира дека на ваквиот вид часови им било посветено потребното внимание, бидејќи тие имаат големо воспитно-образовно значење.

Соработката на основните училишта во изнесените активности е резултат на залагањата, иницијативата и снаодливоста на наставниците по историја, а и на успешната соработка воопшто на училиштата со Сојузот на здруженијата на борците, ЈНА, општествено-политички организации, разни институции и други органи и организации. Според анкетните податоци 52 училишта соработуваат со ЈНА; 47 со Сојузот на здруженијата на борците; 26 со Републичкиот историски музеј и Историскиот музеј на град Скопје; 13 со Институтот за национална историја; 4 со филолошко-историски факултет — Скопје и 10 со други институции, општествено-политички организации, органи и заедници. Се разбира, некои училишта соработуваат со повеќе од нив, а некои со сите наведени институции и организации.

2. 5. — Следење на Големиот училишен час во Крагујевац

Во рамките на изнесените наставни форми на работа спаѓа и посетата или следењето преку телевизијата и радиото, Големиот училишен час, што секоја година на 21 Октомври се одржува во Крагујевац. Богато изведените програми од наши познати уметници за крвавиот октомври во 1941 година во Крагујевац, кај учениците ги поопудува чувствата за омраза кон насилништвото, крвавите злочинства на актерите-окупаторите и домашните издајници, над невиното население-учениците, граѓаните и другите патриоти на Крагујевац, а истовремено и восхит за нивната непоколебливост, истрајност, херојско држање и за големата вероа во слободата.

На овој историски час во октомври 1976 година директно присуствувале 751 од 15 основни училишта или 11,08% од вкупниот орој осмооделенци во Скопје, а преку радиотелевизискиот пренос организирано го следеле 4.225 ученици од VIII-те одделенија или 65,70% од 40 основни училишта на град Скопје. Се разбира, во овие показатели не влегува бројот на одреден орој ученици од другите одделенија кои исто така присуствувале, а некои го следеле преку радиото и телевизијата тој историски час. Ваквите податоци укажуваат на едно масовно користење на оваа можност како драгоцен придонес, покрај другото, и во негувањето на борбено-револуционерните традиции кај учениците од таа возраст.

Сумирајќи ги остварувањата, резултатите и ефектите од наведените реализирани наставни форми и активности во ова поглавје, нужно е како најбитно да ги подвлечеме следните моменти:

— реализирањето на содржините од НОВ и Револуцијата, предвидени со наставната програма, е богато проткаено со многубројни наставни форми и активности што ја правеле наставата современа и квалитетна;

— субјективниот фактор — наставниците по историја вложиле максимални услиби во користењето на сите форми, со творечки приод и ентузијазам за научно и марксистичко интерпретирање на содржините по историја, а посебно оние кои се однесуваат за настаните на југословенскиот простор од 1941 — 1945 година, односно за суштинските определби на НОВ и Револуцијата;

— основна претпоставка е дека користените форми и активности во наставата по историја нашле значаен позитивен одраз врз квалитетот и трајноста на ученичките знаења, врз воспитувањето во духот и времето за кое станува збор, како и врз нивните определби и ставови за суштината и карактерот на борбено-

револуционерниот период од нашата блиска историја. Во однос на тоа зборува и фактот што скоро сите наставници во анкетата по ова прашање се искажале дека учениците од VIII одделение најголем интерес и најповеќе знаења покажуваат за содржините од овој период;

— бројот на наведените активности кои се директно вткаени во наставата по историја се застапени во голем број училишта според конкретните услови и можности и дека тие дошле до израз особено во оваа учебна 1976/77 година за чии поттик послужиле и Титовите јубилеи.

V. ПРИСУТНОСТА НА НОВ И РЕВОЛУЦИЈАТА ВО РАБОТАТА НА СЛОБОДНИТЕ УЧЕНИЧКИ АКТИВНОСТИ ПО ИСТОРИЈА И ДРУГИ АКТИВНОСТИ ВО УЧИЛИШТАТА

1. Преку слободните активности по историја

Преку многубројните форми на работа во слободните активности по историја учениците од VIII-те одделенија и на овој начин, покрај другото, имаат можност подлабоко и поопстојно да се запознаат или да ги обогатат своите сознанија за одделни мигови или со пресудните моменти на НОВ и Револуцијата, да ги почувствуваат тие големи настани и да се воспитуваат во духот на светлите борбено-револуционерни традиции од тоа наше блиско минато.

Скоро во сите основни училишта од подрачјето на Скопје постојат и работат слободни ученички активности по историја познати како „Млади историчари“, „Историска секција“ или „Историско-географска секција“. Во нивните програми за работа се бележат и реализираат разновидни активности од кои голем дел се однесуваат за НОВ и Револуцијата како што се; посета на споменици и родители на паднати борци за да им се даде почит на паднатите револуционери, херои за сè она што го направиле за слободата на нашите народи и народности, посета на споменобележја и локалните, односно места каде се одвивале значајни битки и настани од вооружениот дел на Револуцијата; следење на филмови, написи во печатот и правење на албуми за овие настани и ред други активности поврзани со таква тематика.

Од анкетното испитување се заклучува дека во учебната 1976/77 година од вкупно 64 анкетирани училишта во 56 од нив или 87,50% има вкупно 907 активности од кои 437 или 48% од нив се однесуваат за НОВ и Револуцијата, што не се смета дека е само толку.

Не навлегувајќи за бројната состојба поодделно на сите активности, нужно е да укажеме на една, по наше мислење најбитна, а тоа е одржувањето на извесен број споменици, спомен обележја и спомен плочи од страна на историските секции. Според анкетните податоци од вкупно 109 вакви симболи што се под патронат на 47 училишта, 92 или 84% од нив се под директен патронат на историските секции во тие училишта. Кај тие споменици се држат часови по историја, се полага цвеќе а учениците се грижат за нивниот естетски изглед.

Работата на историските секции е видлива и надвор од училиштето и со нивното учество и постигнати резултати во прославувањето на патроните и други празници што ги одбележуваат училиштата, во рубриките на училишниот весник, на разни натпревари и учество на конкурси и сл. за што подоцна поопширно ќе стане збор.

За најактивните ученици од тие секции, покрај другите стимулативни награди, најголема награда е што прво ним им се понудува да учествуваат во Традиционалниот караван на младите историчари од СР Македонија по врвиците на НОВ и Револуцијата низ Југославија. Во тој однос, во мај 1975 година 50 ученици од 50 основни училишта, а во истиот месец, 1976 година 25 најдобри ученици по историја и најактивни во секцијата „Млади историчари“ од 25 основни училишта на Скопје, беа вклучени во Традиционалниот караван на младите историчари од СР Македонија.

2. Други активности во училиштата поврзани со историјата на НОВ и Револуцијата

Одбележувањето на патроните и државните празници, годишници и јубилеи во нашите основни училишта е проткаено со борбено револуционерна тематика. Преку одржаните реферати, литературни и сценски остварувања, изведбите на хорови, оркестри и сл. кои доаѓаат до израз на вакви свечаности, се создава можност и амбиент и на овој начин учениците да се запознаат или да ги збогатат своите знаења за големите настани од нашата блиска историја, односно за масовните херојства и подвизи, за безграничната љубов на борците спрема народот и својата татковина и воопшто за историската улога на КПЈ и другарот Тито во таа епоха. И не само тоа, преку ваквите манифестации на училиштата, учениците емотивно ја доживуваат величината на настаните во даденото време, воспитувајќи се во духот на идеалите

што го имаа борците-комунисти, пионери и други патриоти во тој славен историски период кои истовремено значат порака до младите за негување на тие традиции.

Освен на пригодните свечености во училиштата, талентираноста и познавањата на учениците доаѓаат до израз и во ученичкиот весник, на разни изложби, учество на конкурси со писмени состави и сл. со тематика од НОВ и Револуцијата. Тука младите творат, опишуваат и сликаат моменти, акции, воени дејствија, примери на херојствата и други моменти од тој борбено-револуционерен период. Резултатите од овие активности на учениците се видливи и на натпреварите организирани по разни поводи во училиштата и надвор од него.

Сите овие активности, а и други, кои не се наведени, се функционално поврзани со наставниот процес и се присутни во основните училишта на Скопје. Нивната бројна застапеност ја даваме во наредните прегледи.

2. 1. — Активности во врска со НОВ и Револуцијата на патронитот и други празници и јубилеи што ги одбележиле училишта или планираат за одбележување до крајот на годината.

Табела — 17

Број на училишта	1975/76 година					до април 1976/77 година					до крајот на 1976/77 година						
	Изведени број					Изведени број					Планирани број						
	до 3	4—5	6—7	8—9	над 9	Се	до 3	4—5	6—7	8—9	над 9	Се	до 3	4—5	6—7	над 7	Се
	15	13	16	7	6	57	15	21	13	4	3	56	42	9	7	3	61

2. 2. — Објавени и планирани содржини за НОВ и Револуцијата во ученичкиот весник што го издаваат училиштата.

Табела — 18

1975/76 година						До април 1976/77 год.						до крајот на 1976/77 година					
Објавени број						Објавени број						Планирани број					
до 3	4—6	7—9	10—12	над 12	Се	до 3	4—6	7—9	10—12	над 12	Се	до 3	4—6	7—9	10—12	над 12	Се
11	7	3	4	8	33	5	6	3	5	5	24	12	6	2	3	4	27

2. 3. — Број на училишта и ученици што учествувале на изложби вкупно во учебните 1975/76 и 1976/77 година со свои творби поврзани за НОВ и Револуцијата.

Табела — 19

Изложби	Учествувале		Освоени награди
	Училишта	Ученици	Ученици
На училишни	42	659	57
На општински	29	158	31
На републички	22	64	16
На сојузни	12	40	6

2. 4. — Број на училишта и ученици што учествувале на конкурси со писмени состави за теми од НОВ и Револуцијата вкупно во учебните 1975/76 и 1976/77 година.

Табела — 20

Конкурси	Учествувале		Освоени награди
	Училишта	Ученици	Ученици
На училишни	33	1.509	135
На општински	33	426	34
На републички	12	99	9

2. 5. — Број на училишта и ученици што учествувале на разни натпревари со тематика од НОВ и Револуцијата во учебните 1975/76 и до април на 1976/77 година.

Табела бр 21

Натпревари	1975/76 година			до април 1976/77 година		
	Училишта	Ученици	Наградени ученици	Училишта	Ученици	Наградени ученици
Училишни	37	854	121	29	1.738	65
Општински	31	114	23	16	60	6
Републички	10	34	5	5	22	4
Сојузни	2	7	3	3	20	2

Анализирајќи ги податоците од табелите под број 17, 18, 19, 20 и 21 се констатира:

— скоро во сите основни училишта при одбележувањето на патроните и други празници и јубилеи се застапени голем број активности во врска со НОВ и Револуцијата. Во учебната 1975/76 во 29 училишта или во 50% од нив имало над 5 вакви активности, во 1976/77 до април, над оваа цифра во 20 училишта или околу 31%. За периодот од април до јуни 1977 година ваквите активности ги планирале скоро сите училишта;

— ученичките весници исто така се богати со борбенореволюционерната тематика. Училиштата што имале материјална можност да издаваат ваков весник, а тоа во 1975/76 се 33, во 1976/77 до април 24 и до крајот на истата година планирани се во 27 училишта, соодветен простор им дале и на настаните за кои станува збор;

— во однос на учество на учениците на изложби, конкурси со писмени состави и на разни натпревари, по теми од НОВ и Револуцијата се заклучува дека ваквите активности се присутни во голем број училишта. Ако се земе предвид дека бројните показатели се однесуваат само за учеството на осмооделенците, во тие активности, тогаш тоа е доволен доказ за големиот интерес на децата од оваа возраст за настаните од тој период. Нивните успеси во овие активности, секако, се на завидна висина што се потврдува и со прикажаните броеви на освоени награди по било кои од овие натпревари.

Од анализата на крајните показатели на наведените активности од ова поглавје се заклучува дека НОВ и Револуцијата е доволно присутна преку сите овие форми на работа при што и е отстапено соодветен простор, време и ангажираност од училиштата, а конкретно од наставниците по историја и учениците. Се разбира, постојат и многу други слични активности кои не се опфатени при третирањето на оваа проблематика, а за кое е потребно повеќе простор и време за нивно согледување и анализирање. Факт е дека планирањето и реализацијата на ваков вид активности станало традиција во нашите училишта, дека тие од година во година стануваат се помногубројни и се прифатени од сите училишта.

Меѓутоа, иако овие констатации се охрабрувачки, тоа не значи дека не треба да се настојува за подобар квалитет и квантитет, односно за поголема застапеност на овие активности во целокупниот живот и работа на училиштата и сред учениците како директни учесници во нив.

На крајот од овој материјал нагласуваме дека со презентираниите показатели, констатации и заклучоци не е кажано сè за состојбите по оваа значајна проблематика во наставата по исто-

рија и сè друго што е органски поврзано со неа, туку само едно поопстојно согледување за можностите и постигнатите резултати во реализацијата на содржините за овој дел од историјата на нашите народи и народности. Постигнатите резултати во тој однос треба да послужат за нови потфати, а она што не достасува, да се надомести за покомплексно изучување на НОВ и Револуцијата во основните училишта. Сметаме дека ваквото согледување ќе биде не само предмет на посебно интересирање за историчарите, заинтересираните фактори за образованието и општо за нашата општествена јавност, туку ќе послужи и како поттик за вакви или слични согледувања на оваа проблематика и од други аспекти.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Раде Дамјановиќ — Стеван Игњиќ: Место и улога НОР-а и савремених збивања у уџбеницима историје, „Настава по историја“ број 2, 1975 година.
2. Вукашин Радониќ — Мр. Миомир Дашиќ: Заступленост историје народа и народности у наставним програмима за основну школу и нека друга актуелна питања програма историје, „Настава по историји“, број 1, 1974 година.
3. Мр. Милутин Перовиќ — Миодраг Драгутиновиќ: Савремена историја у наставним програмима за основне школе и гимназије у нашој земљи — „Настава по историја“, број 1, 1974 година.
4. Церц Гал: Неговање традиције НОБ-а кроз наставу историје, „Педагошка стварност“, број 1, Нови Сад, 1969 година.
5. Д-р Владо Картов: За некои споредбени методолошко-концепциски аспекти на паралелните учебници по историја за сновните училишта и гимназиите во СФРЈ, „Настава по историја“ број 1, 1975 година.
6. Д-р Војо Кушевски: Нека питања националног и југословенског садржаја у наставним програмима историје, „Настава по историја“, број 1, 1975 година.
7. Новица Лекиќ: Народноослободилачки рат, народна револуција и савремена историја као најзначајнија компонента у неговању духа заједништво народа и народности у СФР Југославији, „Настава по историји“, број 1, 1975 година.
8. Антун Поличич: Ученичке екскурзије путовима наше револуције, „Живот и школа“, број 5—6, Осиејек 1976 година.
9. Д-р Војо Кушевски: Историографијата на НОБ и наставата по историја, „Историја“, број 1, 1969 година.
10. Станко Перaziќ: Познавање историских особености које су условиле настанак НОР-а и социјалистичке револуције у Југославији, „Настава по историја“, број 1, 1976 година.
11. М-р Милутин Петровиќ и Миодраг Драгутиновић: Неки проблеми марксистичког образовања и васпитања у настави послератне историје народа и народности СФР Југославије, „Настава по историја“, број 1, 1976 година.
12. Елица и Атанас Николовски: Обем и структура на литературната тематика од НОБ и Револуцијата во основноучилишните читанки и лектирата, „Просветно дело“, број 1-2, 1974 година.
13. Љубинка Пејановиќ: Нека искуства у неговању традиције НОБ-а, Револуције са пионерима Војводине, „Педагошка стварност, број 7, 1974 година.

14. Дамјан Лепчевски: Корегираните наставни планови и програми за училиштата од I и II степен во СР Македонија, „Историја“, број 2, 1968 година.

15. Д. Настев: За еден учебник по историја („Историја за VIII одделение на основните училишта“ од Јордан Димевски и Војо Кушевски „Просветно дело“, Скопје 1963 година) „Историја“, број 2 од 1965 година.

16. Д-р Никола Бибиќ: Улога споменика у неговању традиција Народноослободилачке борбе и Револуције, „Путеви и достигнуќа“ број 1, Сарајево 1976 година.

17. Ивица Станиќ: Одгој садашњих и будуќих генерација на свијетлим револуционарним традицијама НОР-а и Социјалистичке револуције — трајна и организирана друштвена брига, „Педагошка стварност“, број 7, Нови Сад 1975 година.

18. Д-р В. Кушевски., С. Фиданова: Некои аспекти на образовно-воспитното значење на одделни содржини од историјата на Народноослободителната војна и Народната револуција во историската настава, „Историја“, број 1, Скопје 1967 година.

19. Д. С.: Јордан Димески — Војо Кушевски, Историја за VIII одделение, Скопје „Просветно дело“. 1969 година стр. 248; Јордан Димески — Војо Кушевски, Историска читанка за VIII одделение, Скопје, „Просветно дело“, 1969, стр. 297, „Историја“, број 1, 1970 год.

Маневски Иван,

педагошки советник по историја во Заводот за унапредување на предучилишното и основното образование и воспитување на град Скопје